

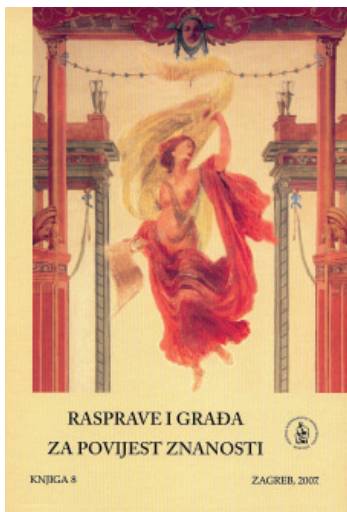
KLIO U MEDICINSKOJ PRAKSI

Radovi posvećeni prof. dr. sc. Mirku Draženu Grmeku ,
dopisnom članu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Rasprave i građa za povijest znanosti, knjiga 8.

Urednici: akademik Marko Pećina i prof. dr. sc. Stella Fatović-Ferenčić.

Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2007., 186 str.

Razred za medicinske znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti tiskao je krajem 2007. godine 8. knjigu periodičke publikacije *Rasprave i građa za povijest znanosti*. Cijeli svezak posvećen je pokojnom prof. dr. sc. **Mirku Draženu Grmeku**, dopisnom članu HAZU-a, jednom od najuglednijih svjetskih povjesničara medicine i znanosti, a konceptualno je osmišljen tako da autori koji su pozvani na suradnju iznesu vlastita praktična iskustva vezana uz povijest medicine koja im je poslužila kao koristan “alat” u radu. Aludirajući na muzu povijesti, cijeli je projekt naslovljen *Klio u medicinskoj praksi*.

Urednici, akademik **Marko Pećina** i prof. dr. sc. **Stella Fatović-Ferenčić**, u Predgovoru ističu kako “knjiga izlazi u godini u kojoj slavimo 80. obljetnicu prvog Thallerova predavanja iz Povijesti medicine na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1927. godine”, dodajući da “unatoč ekskluzivnosti ovog projekta” drže “kako nisu narušili osnovni profil i svrhu ove publikacije”.

Kao urednica koja je osmislila i inzistirala na konceptu *Klio*, Stella Fatović-Ferenčić u uvodnom članku govori o *Povijesti medicine u ožračju*

Thallera i Grmek, rekapitulirajući u osnovnim crtama mukotrpane etape hrvatske povijesti medicine, koja se od marginalne medicinske grane uzdignula do punopravne akademske discipline. Progovorila je i o povijesnoj muzi *Klio* kao poticaju, u kojem se poput svojevrsnog “deus ex machina”, u lucidnom intervalu rađa ideja koja će kao *leitmotiv* nekome odrediti buduću radnu karijeru, nekome riješiti trenutačni zamršen medicinski problem, drugome će osmisлити rad na doktorskoj disertaciji ili jednostavno (p)održati cijelu zgradu medicinske znanosti i filozofije. Od pozvanih autora, urednici su odabrali 14 reprezentativnih radova naših liječnika praktičara različitih specijalnosti. Autori su u kratkim zapisima izložili svoja praktična iskustva nadahnutu povijesnim izvorima kao ishodištu svoga rada, prakse i inoga medicinskog djelovanja i promišljanja.

Urednica je autore koji su svojim uracima sudjelovali u projektu *Klio u medicinskoj praksi* prigodno podijelila u dvije grupe. U prvoj su grupi naši profesori i uzori: Bakašun, Dürigl, Hromadko, Jušić, Richter, Poljak, Škrobonja, u drugoj zasad još aktivni praktičari kojima radno iskustvo još uvijek nije reklo posljednju riječ: Gnjidić, Ivanišević, Miletić-Medved, Rudan, Smoljanović, Vučak, Jamnicki Dojmi. Autori su različitih specijalnosti, dolaze iz pet hrvatskih gradova, a dobna razlika od najmlađeg do najstarijeg iznosi četrdesetak godina.

O čemu pišu liječnici?

U svom eseju **Theodor Dürigl** (*fizikalna medicina i rehabilitacija*, Zagreb) rekreira još u antici ustanovljen pojam *reumatizma* smještajući ga u povijesni kontekst, od Hipokratova vremena do modernog doba. Rekapitulirajući povijesni tijek kompleksnih spoznaja o reumatizmu i reumatskim bolestima, posebice u kontekstu najnovijih imunopatoloških znanstvenih dostignuća, spominje najnoviju klasifikaciju i listu reumatskih bolesti, zaključujući kako je “lista navedenih bolesti duga, ali ni ona nije riješila etiologiju, a pojam reumatizma i danas ostaje nejasan i maglovit”. Vrlo zanimljiv članak, bogat poznatim i manje poznatim povijesnim natuknicama koje ni do danas nisu prestale intrigirati reumatologe.

S pokrićem istinskog znanstvenika i ne manje akribičnog predavača (jer brojnima je od nas bio poštovanim i dragim profesorom parazitologije) Branimir Richter (*parazitolog*, Zagreb) ispričat će kako ga je znamenita biblijska priča o Josipu kao tumaču faraonova sna o sedam ugojenih i mršavih krava i sedam bujnih i sedam sasušanih životnih klasova usmjeri-

la u rješavanje enigme endemoepidemijskih valova malarije u Tunisu. Jedan od kuriozuma ove priče jest kako je u tu mladu, tek uspostavljenu mediteransku državu, autora poslala Svjetska zdravstvena organizacija da izvidi stanje malarične epidemije, ali mu u Glavnom stanu SZO-a u Ženevi nisu točno odredili temu istraživanja. Profesor Richter se i u ovom tekstu otkriva kao istančani pisac, graditelj koji od logično složenih tekstualnih ulomaka ulančava priču (enigmu) do njezina konačna razrješenja.

Miroslav Hromadko (*kirurg*, Zagreb) fokusirat će nevjerojatnu osobnu dramu danskog astronoma i astrologa Tyche Brahea, koja je bila posljedicom rigidnoga protokolarnog ophođenja za kraljevskim stolom, u kojoj je na koncu veliki astronom izgubio život (spontano prsnuće mokraćnog mjehura). Taj zastrašujući događaj, koji se zbio prije četiri stoljeća, nadahnut će autora članka za njegov doktorat iz plastike mokraćnog mjehura. Posebno je zanimljiv dio priče koji se odnosi na autorove susrete s mladim Grmekom za vrijeme obveznoga liječničkog staža u poratnom Zadru, te dosad u literaturi nezabilježen podatak kako je sredinom pedesetih godina prošloga stoljeća prvi put izvedena kontrolirana hipotermija za vrijeme jedne operacije pulmonalne arterije.

Mladen Smoljanović (Split) i **Marica Miletić-Medved** (Slavonski Brod), oboje *epidemiolozi*, svaki sa svog očišta razmatraju epidemiološke entitete. Mladen Smoljanović polazi od usmene predaje svoje (nepismene) bake, od njezinih pučkih izreka ispod kojih je dugotrajna empirijska spoznaja skrivala epidemiološku logiku koja će njemu poslužiti poput niti vodilje u promišljanju epidemioloških problema kao što su kuga i AIDS. Marica Miletić-Medved u svojim istraživanjima o suzbijanju epidemije hemoragijske vrućice s bubrežnim sindromom na području jednog imanja u blizini Slavenskog Broda dolazi do praktičnog zaključka, spasonosne formule kako se epidemija te bolesti učinkovito može suzbijati pomoću pasa terijera.

Dešifriranje ljudskoga genoma još donedavno je predstavljalo *science fiction*, a već danas je postalo tvrdokorna znanstvena stvarnost. Kroz suvremene biomedicinske znanstvene vode suvereno nas vodi **Igor Rudan** (*genetičar epidemiolog*, Zagreb) koji u svom radu govori upravo o značenju dešifriranja ljudskoga genoma i genetske epidemiologije koja predstavlja golem iskorak u proučavanju čimbenika rizika za razvoj bolesti. Ta otkrića ujedno su i ključ za poduzimanje preventivnih mjera već od ranoga djetinjstva u osoba za koje se utvrdi da nose genetski “biljeg” za stanovite bolesti. Autor nas upoznaje s vodećim suvremenim istraživačkim pristu-

pima u toj oblasti i opisuje zbog čega su upravo hrvatski otoci postali pravom mekom za istraživanje genetskih podloga ljudskih bolesti. Iz svega toga rodio se projekt “1001 Dalmatinac”, koji ne samo da je koristan u znanstvenoistraživačke svrhe i blagodaran radi učinkovite prevencije i terapije, već istodobno, budimo malo i lokalpatrioti (potpisnik ovih redaka potječe s otoka Visa), afirmira i *Lijepu našu*, poglavito njezinu južnu regiju Dalmaciju.

Definirajući tuberkulozu kao “Zvijer koju nije moguće pripitomiti, ali ju je moguće držati pod kontrolom”, **Ivica Vučak** (*internist pneumoftizeolog*, Zagreb) govori o bolesti koja je u prošlosti bila jedna od paradigmi nevolja i straha, ali usprkos snažnoj profilaksi (cjepivo) i moćnim lijekovima, tuberkuloza ni do danas nije eradicirana. U daljnjem tekstu navodi glasovitoga zadarskog liječnika, kozmografa, matematičara i astrologa Federika Grisogona Bartolačića te kontekstualizira njegove ideje o sreći, liječenju i prognoziranju bolesti, poglavito sušice, uz prikladne citate iz njegova opusa, s vlastitim iskustvima u radu s plućnim bolesnicima.

Fasciniran modernim pristupom uklanjanja tumora hipofize transsfenoidnim putem, **Živko Gnjiđić** (*neurokirurg*, Zagreb) opisuje svoje osobno Klio prosvjetljenje što mu se objavilo u srazu između klasičnih operativnih tehnika i modernoga “mikrokozmičkog” pristupa u rješavanju delikatnih, minucioznih, neagresivnih kirurških zahvata. Najviše zasluge za to imalo je predavanje njemačkog profesora dr. Lüdeckea koje je odigralo ulogu “okidača” u daljnjoj orijentaciji budućeg neurokirurga te se njegova priča stručnog usavršavanja iz zagrebačkih kirurških sala preselila u sveučilišnu bolnicu *Eppendorf* u Hamburgu.

U svojem članku **Goran Ivanišević** (*fizijatar balneoklimatolog*, Zagreb) govori o tome kako bolest u djetinjstvu i jedna iznimno topla i humana liječnica u dječjoj bolnici u Velikom Lošinjmu mogu trasirati put budućoj profesiji. Obznanjuje nam kako je u zrelim godinama duboko u njemu proradio onaj zatajeni kreativni impuls da o doktorici Ani Jakša, o Velom Lošinjmu, poglavito sa zdravstvenog, prirodnojlekovitog aspekta ostavi ploan dan pismeni trag i utemelji jednu nadasve korisnu i zanimljivu školu.

U dinamičnom, zanimljivom i humorom prožetom eseju, **Ante Škrobonja** (*medicina rada i povijest medicine*, Rijeka) potvrđuje široku amplitudu interesa koja ga ne napušta još od studentskih dana. Fasciniran povijesnomedicinskim predavanjima prof. dr. Nikole Korina, on kao nezaobilaznu popudbinu nosi spoznaju kako je povijest medicine više nego

koristan alat u obavljanju svakodnevne medicinske prakse. Oprimjeruje to na nekoliko nemilih epidemijskih događaja poput provale variole u bivšoj zajedničkoj nam državi (1972.), te na incidentnoj, ali nimalo bezazlenoj pojavi kolere u susjednoj Italiji nekoliko godina poslije. Patografije znamenitih ljudi te sakralna medicina bili su također sjajno vrelo ne samo za širenje vlastitih kulturnih obzora (i zadovoljavanja osobnih kulturnih potreba), već i za dijagnoze, prosudbe i terapiju u svakodnevnome praktičnom radu. Snažno, gotovo poetski nadahnuto ispisani fragmenti o Napoleonu i Isusu, dodatno plijene pozornost u čitanju njegova lepršavo pisanog teksta.

Željko Poljak (*otorinolaringolog, Zagreb*) svoj esej *Povijest medicine kao alat za bibliografske i uređivačke projekte* započinje konstatacijom kako je još kao srednjoškolac bio zatravljen čitajući znamenitu Thallerovu knjigu *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika*, te poslije na isti način upijao njegova medikohistorijska predavanja. I u njegovu slučaju (kao što je uostalom i u većine liječnika koji su svoje specijalizacije potražili u “konkretnoj” medicini) povijest medicine ostala je u “pričuvi”, uvijek spremna da samo na jedan mig iskoči u prvi plan. Da je uistinu bio “zaražen” virusom povijesti medicine dokazao je u hvalevrijednim, entuzijazmom pokrenutim zahvatima, počevši od tiskanja stogodišnje bibliografije Liječničkog vjesnika (1877.–1977.), uvođenja povijesnomedicinskih rubrika u Liječničkom vjesniku (član uredništva) i Liječničkim novinama (glavni urednik), angažmanom na proučavanju medicinske terminologije, uređivanju spomen-knjiga ORL klinike te u pokušaju spašavanja čitavih biblioteka (darovnice) ili bolničkih arhiva, kojima je sudbina, po žalosnom stanju poimanja kulturno-povijesne baštine na ovim prostorima, umjesto u mirnom ozračju uređenih knjižnica, namijenila konačni smještaj na gradskim deponijama.

Inicijacija u medicinsku praksu za tek diplomiranog studenta, jedno je od krucijalnih radnih iskustava koji se nikad ne zaboravljaju. O tome s puno životnog soka i duha, s primjesom blage ironije priča **Vjekoslav Bakašun** (*epidemiolog, Rijeka*) koji nam na vlastitom primjeru u svojim *Rapskim reminiscencijama* govori o tome presudnom poglavlju svakoga novopečenog medicinaru: prvim radnim danima na otoku, daleko od (vele)gradske buke, ali i od privilegija brojnih lagodnosti u stručno-specijalističkoj pomoći kada to hitno zatreba (npr. pri porođaju). Njegova priča neodoljivo podsjeća na ne manje dramatski, iskren i duhovit autobiografski zapis zadarskoga liječnika prim. dr. Romana Jelića *Iz bilježnice*

općinskog liječnika u kojoj je opisao vlastiti liječnički novicijat u Novigradu kraj Zadra. Oba ta iskrena, topla, živopisna i dragocjena autobiografska zapisa bude daleke reminiscencije na neke Čehovljeve novele sa sličnom tematikom te na izvrsne Bulgakovljeve priče iz zbirke *Zapisi seoskog liječnika*.

O “posljednjim stvarima” teško je i misliti, kamoli ih živjeti. Posebice danas kada u općem potrošačkom stampedu caruje industrija vječne mladosti, sreće, uspjeha i zabave. U našoj kulturi kao da postoji prešutni konsenzus da se o starosti i umiranju ne govori. O drami odlaženja piše **Anica Jušić** (*neuropsihijatar*, Zagreb), pionir hospicijske i palijativne skrbi u Hrvatskoj. Doživljaj smrti i tradiciju prekidanja života (uzimajući u obzir i samoubojstvo) autorica prelama kroz povijesnu optiku da bi ustvrdila kako je početak zanimanja za tzv. “dobru” smrt potekao sredinom prošloga stoljeća od Cicely Saunders, njegovateljice i socijalne radnice koja je u Londonu, nakon završenog studija medicine, otvorila prvi moderni laički hospicij na svijetu. Otad do danas njega umirućih temeljena na empatiji osoba koje pomoć pružaju služeći se najnovijim dostignućima medicinske znanosti, proširila se u svjetsku mrežu jedinica palijativne/hospicijske skrbi u oko 120 država diljem globusa.

Dolje potpisani autor (*zdravstveni ekolog*, Zadar) u svom je članku pokušao rezimirati vlastita predavačka iskustva u srednjoj medicinskoj školi te na visokoškolskoj ustanovi koristeći Klio kao “uvodnicu” na početku svakog kolegija, ali (nakon tako potaknutog zanimanja mlađahnog slušateljstva) i kao “zavodnicu” i siguran polog za uspješno krčenje puta u samu bit medicinskih predmeta koje predaje.

Vladimir Dugački (*oftalmolog i povjesničar medicine*, Zagreb), jedan od najplodnijih povjesničara medicine u Hrvatskoj, za kojega slobodno možemo kazati da je vrstan stilski “minimalist” koji podastire maksimum informacija na minimumu prostora, piše o doajenu hrvatske i svjetske povijesti medicine Mirku Draženu Grmeku, čovjeku i znanstveniku koji predstavlja paradigmu humanog liječnika i znanstvenika bespogovorno zaslužujući mjesto u panteonu najvećih. Ujedno prilaže (na gotovo 25 gusto pisanih stranica) i impresivnu bibliografiju našega najvećeg historika medicine, nakon čega objavljuje još dva vrijedna priloga: popis razgovora s prof. Grmekom te priloge hrvatskih autora o M. D. Grmeku.

Treba kazati kako je ovaj svezak *Rasprava* opskrbljen brojnim preslikama naslovnica Grmekovih knjiga i radova te faksimilima pisama koje je

Grmek razmjenjivao s nekim od zastupljenih autora. Na samom kraju, u *Dodatku*, otisnute su kratke biografije autora koji su sudjelovali u ovom broju *Rasprava*.

Tekstovi su zanimljivi, pisani nadahnuto, a na stilskoj i spisateljskoj razini više-manje su ujednačeni i lako se čitaju. Iznjedren je tako fini *mixtum compositum* informacija, znanosti i dobrog štiva, pa je to gotovo zbirka kratkih priča uza znanstveni ili praktično-istraživački *background*, na način kako to rade oni liječnici koji istinski vole (i žive) svoj posao. Nerijetko među tim uracima nailazimo i na vrhunske prozne fragmente koji u punoj mjeri svjedoče onom barthovskom “užitku u čitanju”. Dokazom je to kako i liječnici mogu biti zahvaćeni spisateljskim erosom.

Kako je istaknula glavna urednica, “laboratorij iskustva naših liječnika praktičara posve je ekskluzivna knjiga među dosadašnjim knjigama *Rasprava* i građa za povijest znanosti”, ali dodajmo da je, osim vrijedne građe, i pravo osvježenje zbog svoga smiona i zanimljiva koncepta.

Da zastupljeni autori nisu pismeno posvjedočili trenucima zanosa, nadahnuća, potaknuti čarobnom muzom Klio, ove bi priče ostale poznate možda samo malom broju najbližih suradnika ili članova obitelji, kojima su ih autori usmenom predajom poklonili. Šira javnost ne bi o njima nikada čula, bio bi to stanoviti *damnatio memoriae* jer bi sve priče nepovratno iščezle s njihovim autorima.

Sjajna zamisao **prof. dr. Stelle Fatović-Ferenčić** da okupi liječnike-poklonike muze Klio – sve redom probrana “pera” – kako bi svjedočili o svojem iskustvu, pokazala se punim pogotkom. Kao što je iz tekstova razvidno, susret s muzom povijesti za većinu je autora imao snagu epifanije, a sigurni smo da je Klio imala znatnijeg udjela i u životu i radu brojnih drugih kolega te da će ovaj svezak odigrati ulogu poticajnog okidača da se o istoj temi oglase i drugi kolege sa svojom životnim pričama.

Nedugo nakon što sam daleke 1982. doselio u Zadar (koji mi se u ljepoti i bogatstvu svojeg krajobraza prikazao kao čudo iz bajke), prijatelj me odveo na trodnevno ribarenje u moru kornatskog arhipelaga. Prije nego što smo se, toga sunčanog rujna, otisnuli sa zadarskog kopna prema predvorju Kornata, pitao sam ga kakvom se ulovu nada. Bio je kratak: “Najvažnije je da imamo dobru ješku.” I, doista, spremio je za ribarenje pravu deliciju od mamca: vlastitim rukama ulovljenog crva, ali i dodatnu ješku na koju se riba hvata “kao luda”. Za uspješan ulov se, nakon takvih priprema, uistinu nitko više nije trebao brinuti.

Osma knjiga *Rasprava i građa za povijest znanosti* pruža upravo to: sjajnu ješku za čitatelje pa bili oni medicinari ili ne, bili oni stari ili mladi. Iznimno zanimljive, osobne priče našle su se između korica ove knjige, a Klio, ta Arijadnina nit između pređa nam i nas današnjih, još se jednom pokazala kao mudra učiteljica i nenadmašni *storyteller*.

Dr. Mirko Jamnicki Dojmi